

ESSAY/ANMELDELSE

Ulønnet arbejde og feministisk kamp

Lise Lotte Hansen

En aktivistisk anmeldelse af Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya og Nancy Fraser (2019): Feminism for the 99%. A Manifesto. Verso

Fantastisk! tænkte jeg, da jeg hørte om 'Feminism for the 99%'. Det er lige, hvad jeg – og vi – har brug for som feministiske aktivister – og så alligevel ikke helt.

Det ulønnede reproduktive arbejde udgør en vigtig del af Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya og Nancy Frasers feministiske manifest, et kampskrift inspireret af Marx og Engels: 'Det kommunistiske Manifest'. Kapitalismekritikken, og ikke mindst hvordan den neoliberale og finansielle kapitalisme presser det reproduktive arbejde, er bogens omdrejningspunkt. Kapitalismekritikken er både bogens store styrke og store svaghed. Styrke, fordi det feministiske blik på kapitalismen synliggør nye problematikker og nye kampområder. Svaghed, fordi jeg sidder tilbage med en følelse af, at hvis bare vi – de multifarvede og multikønnede feminister i koalition med alle venstreradikale bevægelser – omstyrter den kapitalistiske samfundsorden, så bliver alt godt. Men det gør det ikke – det ved vi godt. Og det har den ene af forfatterne, Nancy Fraser fortalt os mange gange fx i 'From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a

'Post-socialist' Age' (New Left Review, nr 212, July-August 2015).

Feminisme for de 99%

Arruzza, Bhattacharya og Frasers feminisme er for flertallet, ikke for eliten. Og det er en feminisme, som tager krisen i kapitalismen alvorligt og handler for at skabe en mere retfærdig verden.

'Refusing to sacrifice the well-being of the many in order to protect the freedom of the few, it champions the needs and rights of the many – of poor and working-class women, of racialized migrant women, of queer, trans, and disabled women, of women encouraged to see themselves as 'middle class' even as capital exploits them. But that is not all. This feminism does not limit itself to 'women's issues' as traditionally defined. Standing for all who are exploited, dominated and oppressed, it aims to become a source of hope for the whole of humanity. That is why we call it a feminism for the 99 percent' (s.13-14).

Bogen består af 11 teser og et postface. I de 11 teser analyseres og diskuteres feminisme, kapitalisme og aktivisme inden for et meget bredt felt af kønnede ulighedsdynamikker: underordningen af det reproduktive arbejde,

kønnet vold, seksualitet og kønsidentitet, racisme og kolonialisme, miljø og klima problemer, og demokratiets uformåenhed. Hver tese sætter en politisk dagsorden f.eks. 'The-sis 6: *Gender violence takes many forms, all of them entangled with capitalist social relations. We vow to fight them all!*'. I Postface diskuterer forfatterne inspirationen fra Det Kommunistiske Manifest, og hvordan en analyse af kapitalismen i dag må være anderledes og bl.a. sætte fokus på modsætningsforholdet mellem 'profit making' (produktion) og 'people making' (social reproduktion).

'People making' – 'profit making'

Arruzza, Bhattacharya og Fraser taler om 'profit making' (produktion) og 'people making' (reproduktion). 'People making' er en kompleks og omfattende proces og er helt nødvendigt for samfundet som sådan; også for 'profit making', da der ellers ikke ville eksistere en arbejdskraft. Men i det kapitalistiske samfund bliver 'people making' underordnet 'profit making' og samtidig uddelegeret til kvinderne. Vigtigheden af social reproduktion bliver usynliggjort eller også bliver reproduktivt arbejde udelukkende behandlet som et redskab til at skabe profit. Det får ingen værdi i sig selv. Det bliver tilmed dårligt betalt, hvis det overhovedet bliver betalt. Neoliberalismen presser det reproduktive arbejde endnu mere ved at kræve, at der lægges flere timer og flere kræfter i lønarbejdet, samtidig med at der skæres ned på sociale ydelser og services. Det har skabt en omsorgskrise og et kampfelt med en bred dagsorden, som inkluderer kamp for et ordentligt sundhedssystem, for gratis uddannelse, for socialt boligbyggeri, for offentlig transport, for mindre forurening osv.. Arruzza, Bhattacharya og Fraser mener ligefrem, at det er den mest centrale feministiske kamp – en kamp, der har potentiale til at ændre hele samfundet. Og det er jeg helt enig i!

For meget kapitalisme og for lidt mobiliserende

Når jeg skriver i starten, at bare vi omstyrter kapitalismen, så bliver alt godt, så er det ikke helt retfærdigt. Men jeg savner flere dimensioner i analysen. For eksempel undrer jeg mig over, hvorfor de tre dimensioner i Frasers retfærdighedsteori ikke er tilstede. Hvor er de ulige kulturelle værdimønstre og den ulige repræsentation blevet af? Det er i hendes tidligere arbejder centralt, at androcentrisme (at mandens blik udgør normalen) og etnocentrisme (at den etniske majoritets blik udgør normalen) skaber statusulighed og ikke kan forandres kun gennem at skabe økonomisk lighed. Eller sagt på en anden måde, androcentrisme og etnocentrisme forsvinder ikke automatisk, fordi vi omstyrter de kapitalistiske samfund.

Noget af min kritik skyldes også, at udgangspunktet er en USA'sk virkelighed. Der er mange gode eksempler fra det meste af verden både på problemer og feministisk aktivisme, men når man læser bogen fra en dansk/nordisk virkelighed, så ser meget anderledes ud – selvom man også kan tale om omsorgskrisetendenser i en dansk sammenhæng (<https://www.nikk.no/en/gender-equality-fund/search-projects/projects/a-care-crisis-in-the-women-friendly-welfare-states/>). Krisetendenser og kritik i bogen handler i høj grad om, at kvinder bliver presset ud på arbejdsmarkedet i dårligt betalte jobs og har dobbeltarbejde, samt at løsningen for de, der har råd, er at ansætte kvinder fra det globale syd til at tage sig af børn og hjem. Det er også centralt, at hverken fagforeninger eller staten ses som en del af hhv. kampen og løsningen. Fagforeningerne er snarere et problem, og staten er helt fraværende.

I USA, hvor det er nyt at insistere på, at økonomisk ulighed er et samfundsproblem, har bogen en meget vigtig rolle at spille i den offentlige debat og som mål for akti-

visme. Mener jeg så ikke, at vi kan tale om økonomisk ulighed og -kamp i en dansk sammenhæng? Jo, det gør jeg, men selvom vi har levet med konkurrencestaten og 'nødvendighedens' politik, så er kapitalismen stadig (delvist) indlejret i samfundet. Vi har stadig en stat, et demokrati og et aftalesystem, som ikke kun tjener kapitalismen, men også moderer denne. Måske er en af de vigtigste kampe hos os 'defensiv' dvs. at undgå at kapitalismen bliver udlejret?

Arruzza, Bhattacharya og Fraser formulerer sig modsat 'lean in' og 'corporate' feminisme. Denne form for elitefeminisme kan genkendes i en dansk virkelighed som en kamp for flere kvindelige ledere i virksomheder og i bestyrelser, men den står ikke alene i DK.

Endelig savner jeg, at hvis man laver et kampskrift, så skal det være mobiliserende både i sprog og ånd. Jeg er efter læsningen desværre ikke fyldt med kampgejst. Jeg savner visioner for et andet samfund, og jeg savner et mere levende og engagerende sprog. Jeg vil føle uretfærdigheden, jeg vil blive harm, jeg vil drives ud på gaden og ind i de feministiske fællesskaber.

Hvad kan feminister – og andre retfærdighedskæmpere – i DK så bruge manifestet til?

Først og fremmest er det jo altid godt at blive klogere på, hvordan kønnede ulighedsdynamikker gennemsyner vores samfund – også på områder, hvor vi måske ikke selv har fået øje på dem. Det gælder f.eks. at det, vi oplever som pres på omsorgsarbejdet, er et resultat af den finansielle kapitalismes usynliggørelse af det produktive arbejdes afhængighed af

det reproduktive arbejde. Men det vigtigste er nok analysen af, hvordan den strukturelle krise i kapitalismen – en krise som vel at mærke ikke blot er økonomisk, men også reproduktiv, økologisk og politisk – skaber modstand, aktivisme og udgør grundlaget for en bred solidaritet. Det er hos Arruzza, Bhattacharya og Fraser ikke identitet, som skaber den fælles kamp, men den fælles erfaring med ulighed og uretfærdighed. Kvinder (af mange slags) er i fronten af denne kamp, fordi de konfronteres mere direkte med udnyttelse og ulighed. I DK kan demonstrationer og overenskomstkrav om respekt for omsorgsarbejdet og bedre lønninger ses som en reaktion på den strukturelle krise i kapitalismen – en omsorgskrise, der rammer kvinder hårdest, fordi de er ansvarlige for 'people making'. Det er kampe for forandringer, der ikke kun kommer kvinder til gode, men alle ikke-privilegerede. Det er også kampe, som har nye udtryk og nye dagsordener som f.eks. da kvinder på tværs af nationale grænser nedlagde både det betalte og det ubetalte omsorgsarbejde d. 8 marts 2017.

Arruzza, Bhattacharya og Fraser lægger vægt på, at aktivisme forandrer verden, at koalitioner er vigtige og nødvendige, og at 'struggle is both an opportunity and a school', hvor man lærer sig selv og hinanden bedre at kende, og hvor man udvikler det alternative samfund sammen undervejs. Så herfra skal der lyde en opfordring til at gå på gaden, til at opsøge feministiske fællesskaber og andre organisationer, der kæmper for social retfærdighed. Lær jer selv og hinanden bedre at kende gennem dialog og kampe og skab visioner sammen for et mere retfærdigt samfund.

Lise Lotte Hansen, køns- og arbejdsmarkedsforsker, leder af Center for Køn, Magt & Mangfoldighed og initiativtager til 'Feministisk Forandring', Roskilde Universitet
e-mail: liselh@ruc.dk